

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ЛЬВІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ**

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»**

**Матеріали доповідей
Круглого столу до дня спеціаліста-правника
(м. Львів, 8 жовтня 2025 р.)**

Львів 2025

*Рекомендовано Вченою радою Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
(протокол № 03/25/26 від 30 жовтня 2025 р.)*

УДК 340
А 43

Актуальні питання юридичної науки і практики в умовах воєнного стану : матеріали доповідей Круглого столу до дня спеціаліста-правника (м. Львів, 8 жовтня 2025 р.). Львів : Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2025. Ч. 1. 64 с.

Збірник містить тези доповідей, які були оприлюднені на засіданні Круглого столу до дня спеціаліста-правника «Актуальні питання юридичної науки і практики в умовах воєнного стану», який відбувся 8 жовтня 2025 р. у Львівському інституті Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

Збірник розрахований на наукових, науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, наукових установ, студентів, аспірантів, практичних працівників.

Відповідальний за випуск:

директор Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» Лелик Л. І.

УДК 340
А 43

Повну відповідальність за зміст поданого матеріалу несуть автори

© Львівський інститут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2025

***Шановні гості, дорогі співробітники, учасники
Круглого столу до дня спеціаліста-правника !***

Раді вітати Вас на засіданні Круглого столу до дня спеціаліста-правника «Актуальні питання юридичної науки і практики в умовах воєнного стану» у Львівському інституті Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Від імені адміністрації Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» я сердечно вітаю всіх учасників. Складаю подяку всім тим, хто своєю активною працею долучився до того, щоб цей науковий захід відбувся на високому науковому й організаційному рівнях.

Вже стало доброю традицією проведення Наукового семінару в стінах нашого Інституту. Всі наші зусилля направлені на плекання науково обдарованої молоді, адже саме вона є тією рушійною силою, яка може вивести розвиток держави на якісно новий рівень, і у правовому, соціально-економічному, науковому, культурному, освітньому напрямку. Нам приємно, що до даного наукового заходу щороку долучаються фахівці в галузі юриспруденції, педагоги, представники наукової еліти. Уся наша команда – колектив Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» переконані, що інтелект – найцінніший скарб нашої держави.

Недоліки та прогалини чинного законодавства вимагають термінового вирішення, а результати наших наукових досліджень в юридичній науці можуть слугувати надійним ґрунтом для ефективних реформ у цій сфері. Наука розвивається та потребує подальшого обговорення проблем та фундаментальних питань права, історико-теоретичних та філософських проблем юридичної науки, проблем та

перспектив розвитку галузей права в Україні, питань удосконалення законодавства, перспектив правових реформ, становлення та розвитку основних державних інститутів, економічних перспектив розвитку суспільства в умовах формування ринкових відносин та становлення правової держави, філософсько-правових та психологічних проблем реалізації правових норм в умовах сьогодення. Сподіваємось, що в процесі роботи Наукового семінару знайдуть своє вирішення актуальні на даний час проблеми юридичної науки.

Бажаю нам плідної праці та інтелектуального задоволення, радості від зустрічі з однодумцями, наукових звершень.

**Директор Львівського інституту
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
кандидат економічних наук, доцент,
професор МКА Любов ЛЕЛИК**

Анотація

Круглий стіл на тему «Актуальні питання юридичної науки і практики в умовах воєнного стану» спрямований на комплексне осмислення трансформацій, які відбуваються у правовій системі України в умовах збройної агресії та дії правового режиму воєнного стану. Захід об'єднав науковців, практикуючих юристів, представників судової та правоохоронної систем, органів державної влади й місцевого самоврядування з метою обміну науковими напрацюваннями та практичним досвідом правозастосування в умовах надзвичайних правових режимів.

У межах Круглого столу було проаналізовано актуальні проблеми розвитку конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного, трудового та міжнародного гуманітарного права в умовах воєнного стану. Особливу увагу приділено питанням обмеження та гарантування прав і свобод людини і громадянина, забезпечення принципу верховенства права, дотримання стандартів справедливого судочинства, а також особливостям притягнення до юридичної відповідальності за порушення норм національного та міжнародного права, зокрема за воєнні злочини.

Учасники Круглого столу зосередилися на проблемах правового регулювання діяльності органів державної влади в умовах воєнного стану, адаптації законодавства до потреб оборони держави та захисту національної безпеки, а також на питаннях відновлення правопорядку на деокупованих територіях. Значну увагу приділено аналізу судової практики, виявленню прогалин і колізій чинного законодавства та напрацюванню пропозицій щодо його вдосконалення.

За результатами проведення Круглого столу сформульовано рекомендації, спрямовані на поглиблення взаємодії між юридичною наукою і практикою, уніфікацію підходів до правозастосування, розвиток наукових досліджень у сфері права в умовах воєнного стану та підвищення ефективності правового забезпечення захисту держави, суспільства й прав людини. Матеріали заходу можуть бути використані в науковій діяльності, освітньому процесі, а також у практичній діяльності органів державної влади та правничої спільноти.

ЗМІСТ

Лелик Л. І. Вступне слово.....	3
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ	
Граб М. І., Худий Р. Обмеження конституційних прав і свобод людини в умовах воєнного стану: проблеми правозастосування та судової практики	7
Граб М. І., Швед-Маркевич А. Обмеження у зв'язку зі службою військово-вослужбовців: правова природа, межі та сучасні тенденції	11
Гриневич Д., Граб М. І. Правові гарантії мобілізованих осіб в Україні....	15
Гумовський О. О., Граб М. І. Актуальні проблеми правового регулювання компенсацій матеріальних витрат, понесених в ході російської військової агресії проти України.....	19
Кельман Р. М., Клюк Л. А. Проблеми методології у кримінально-правовій науці	24
Нестеренко А. С., Кокір Я. В., Тарасюк С. С. Євроінтеграція кризь призму теорії держави і права.....	31
Нестеренко А. С., Бобиляк О. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів публічної влади в умовах воєнного стану	35
Павлюк Н. М. Діджиталізація діяльності адвоката	38
Павлюк Н. М., Янушевський М. С. Проблема трансформації національної системи правничої освіти під впливом процесів глобалізації	45
Парасюк В. М., Глух А. Деякі особливості реалізації права на працю в умовах воєнного стану в Україні	51
Парасюк В. М., Хацко Д. Гнучкі форми організації праці під час воєнного стану: дистанційна та надомна робота	56
Туркот О. А., Дайнека П. А. Щодо реалізації права ВПО на юридичну допомогу у досудовому та судовому порядку	60

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Граб М. І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Худий Р.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Обмеження конституційних прав і свобод людини в умовах воєнного стану: проблеми правозастосування та судової практики

Запровадження воєнного стану в Україні у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації зумовило необхідність тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод людини. Такі обмеження є допустимими з точки зору національного та міжнародного права, однак їх реалізація на практиці породжує низку проблем, пов'язаних із дотриманням принципу верховенства права, пропорційності втручання держави та ефективного судового контролю. У зв'язку з цим актуальним є аналіз правозастосовної та судової практики щодо обмеження прав людини в умовах воєнного стану.

Відповідно до статті 64 Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку дії таких обмежень [1]. Водночас Конституція закріплює перелік прав, які не можуть бути

обмежені за жодних умов, зокрема право на життя, повагу до гідності, свободу від катувань, право на судовий захист тощо.

Спеціальним нормативно-правовим актом, який визначає правовий режим воєнного стану, є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Ним передбачено можливість тимчасового обмеження свободи пересування, права на мирні зібрання, таємниці листування, права власності, свободи підприємницької діяльності тощо. Проте законодавець встановлює загальну вимогу – такі обмеження повинні бути необхідними, обґрунтованими та співмірними загрозам національній безпеці.

Практика застосування норм воєнного стану виявила низку системних проблем. По-перше, спостерігається розширене тлумачення повноважень органів публічної влади, зокрема військових адміністрацій, що іноді призводить до надмірного втручання у сферу приватних прав осіб [3]. По-друге, не завжди дотримується принцип правової визначеності, оскільки окремі рішення мають загальний характер і не містять чітких меж та строків дії обмежень.

Окрему проблему становить обмеження права власності шляхом примусового відчуження або реквізиції майна для потреб оборони. На практиці виникають труднощі з оцінкою майна, виплатою компенсації та подальшим судовим захистом порушених прав [4]. Це свідчить про недостатню узгодженість між нормативним регулюванням і механізмами його реалізації.

Судова влада в умовах воєнного стану відіграє ключову роль у забезпеченні балансу між публічними інтересами та правами людини. Аналіз практики адміністративних судів свідчить, що суди, як правило, визнають правомірність обмежень, запроваджених у зв'язку з воєнним станом, проте за умови дотримання критеріїв законності, необхідності та пропорційності [5].

Водночас трапляються випадки, коли суди стають на захист прав особи, визнаючи дії органів влади незаконними через перевищення повноважень або відсутність належного правового обґрунтування [6]. Така практика є позитивною з огляду на забезпечення ефективного судового контролю та реалізацію принципу верховенства права навіть в умовах війни.

Варто також враховувати перспективу звернення до Європейського суду з прав людини, який у своїй практиці визнає можливість відступу держав від окремих зобов'язань у період війни, проте вимагає суворого дотримання меж такого відступу [7].

Воєнний стан є об'єктивною підставою для тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод людини, однак такі обмеження не повинні мати довільного або надмірного характеру. Аналіз правозастосування та судової практики свідчить про наявність як позитивних тенденцій, так і проблем, пов'язаних із реалізацією принципів законності, пропорційності та правової визначеності.

Удосконалення нормативного регулювання, підвищення якості управлінських рішень та активна роль судів у захисті прав людини є ключовими чинниками забезпечення балансу між інтересами держави та особи в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>

3. Шишкін В. І. Конституційні обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайних правових режимів. *Право України*. 2015. № 6. С. 34–42.
4. Кравчук В. М. Право власності в умовах воєнного стану: проблеми правового регулювання та компенсації. *Юридична наука*. 2022. № 3. С. 58–64.
5. Практика Верховного Суду у справах щодо застосування правового режиму воєнного стану. *Офіційний вебсайт Верховного Суду*. URL : <https://supreme.court.gov.ua>
6. Судова практика адміністративних судів України щодо оскарження рішень та дій військових адміністрацій. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. та практика Європейського суду з прав людини щодо дерогації за статтею 15. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>

Граб М. І.
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Швед-Маркевич А.
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

**Обмеження у зв'язку зі службою військовослужбовців:
правова природа, межі та сучасні тенденції**

Військова служба є особливим видом державної служби, яка передбачає виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Такий статус зумовлює необхідність запровадження певних обмежень прав і свобод військовослужбовців, спрямованих на забезпечення військової дисципліни, підпорядкування та боєздатності Збройних Сил. Обмеження у зв'язку зі службою мають законодавче підґрунтя та повинні відповідати принципам пропорційності, законності та обґрунтованості.

Основу правового регулювання становить Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Відповідно до ст. 3 цього закону, держава гарантує військовослужбовцям дотримання їхніх прав і свобод, але допускає можливість обмежень, якщо вони прямо встановлені законом та зумовлені специфікою військової служби (Закон № 2011-ХІІ від 20.12.1991 р.). Так, військовослужбовці не можуть бути членами політичних партій або брати участь у їхній діяльності, що узгоджується з принципом політичної нейтральності збройних формувань. Також вони не мають права брати участь у страйках, займатися підприємницькою діяльністю чи суміщати військову службу з іншими видами оплачуваної діяльності, за винятком наукової, педагогічної або творчої.

Законодавчо визначені також медичні обмеження для проходження військової служби. До 2024 року існувала категорія «обмежено придатний до військової служби», яка визначалася результатами військово-лікарської комісії. Проте із набранням чинності Закону України № 3621-ІХ від 11.04.2024 р. цю категорію скасовано, а осіб, які раніше мали такий статус, зобов'язано пройти повторну медичну комісію до 5 лютого 2025 р. (роз'яснення Міністерства оборони України від 04.06.2024 р.). Сучасна модель передбачає лише визначення придатності чи тимчасової непридатності до служби, що сприяє чіткому розмежуванню категорій військовозобов'язаних і оптимізації кадрових ресурсів у період воєнного стану.

Окрему групу становлять кримінально-правові обмеження. Відповідно до ст. 58 Кримінального кодексу України, службове обмеження може бути призначене як вид покарання військовослужбовцю замість позбавлення волі або як самостійне покарання. Воно передбачає обмеження щодо підвищення у званні, посаді, неврахування строку покарання до вислуги років та утримання від 10 % до 20 % грошового забезпечення на користь держави. Таке покарання спрямоване на забезпечення дисциплінарної відповідальності та підтримання внутрішнього порядку у військових колективах.

Варто також зазначити особливості правового режиму воєнного стану, визначені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (№ 389-VIII від 12.05.2015 р.). У цей період розширюється коло можливих обмежень для військовослужбовців: обмежується свобода пересування, змінюються умови звільнення зі служби, посилюється дисциплінарна відповідальність. Водночас закон передбачає гарантії соціального та правового захисту, які мають забезпечити баланс між публічним інтересом і дотриманням основоположних прав людини.

Низку нових обмежень для військовозобов'язаних запроваджено Законом України № 3633-IX від 11.04.2024 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку». Закон передбачає уточнення порядку військового обліку, відповідальність за невиконання обов'язків під час мобілізації, а також нові процедури бронювання працівників. У такий спосіб держава забезпечує належне функціонування мобілізаційної системи в умовах збройної агресії, зберігаючи при цьому правову визначеність та пропорційність заходів.

Отже, обмеження у зв'язку зі службою військовослужбовців є необхідним елементом правового статусу особи, яка виконує військовий обов'язок. Вони мають легітимну мету – забезпечення обороноздатності держави та дисципліни у військовому середовищі. Водночас важливо, щоб такі обмеження не перетворювалися на засіб надмірного втручання у права людини. Подальший розвиток військового права України має бути спрямований на встановлення чітких меж допустимих обмежень, удосконалення механізмів їх судового оскарження та узгодження із європейськими стандартами у сфері захисту прав військовослужбовців.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
4. Закон України № 3621-IX від 11 квітня 2024 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав

військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3621-20>

5. Закон України № 3633-IX від 11 квітня 2024 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20>

6. Міністерство оборони України. Роз'яснення щодо проходження повторної ВЛК військовослужбовцями, визнаними «обмежено придатними» (04.06.2024 р.). URL: <https://mod.gov.ua/news>

7. Протокол. Коментар до ст. 58 Кримінального кодексу України. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_58

Гриневич Д.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Науковий керівник: Граб М. І.
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Правові гарантії мобілізованих осіб в Україні

Мобілізація є важливим інструментом забезпечення обороноздатності держави, спрямованим на залучення громадян до виконання військового обов'язку у період воєнного стану. У зв'язку з цим держава зобов'язана гарантувати соціальні, трудові та правові гарантії мобілізованим особам, які тимчасово залишають цивільну роботу для служби у Збройних Силах України. Правовий механізм реалізації цих гарантій закріплений у низці законодавчих актів, що утворюють комплексну систему соціально-правового захисту військовозобов'язаних громадян.

Основним нормативним актом, який визначає засади мобілізації, є Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» № 3543-ХІІ від 21 жовтня 1993 року [1]. Він визначає обов'язки громадян щодо захисту Вітчизни та встановлює, що держава забезпечує дотримання прав і гарантій осіб, призваних під час мобілізації. Мобілізовані особи з моменту призову набувають статусу військовослужбовців, на яких поширюється дія Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [4]. Цей закон гарантує належне грошове забезпечення, медичне обслуговування, соціальні пільги та допомогу членам сімей військовослужбовців.

Важливе місце серед гарантій посідають трудові права мобілізованих осіб. Згідно зі статтею 119 Кодексу законів про працю України [3], за

працівниками, призваними на військову службу під час мобілізації, зберігаються місце роботи, посада та середній заробіток на весь період проходження служби. Період військової служби зараховується до страхового та трудового стажу, а також до стажу державної служби. Це положення забезпечує соціальну стабільність і гарантує можливість повернення до цивільної роботи після демобілізації.

Окрім трудових гарантій, мобілізовані військовослужбовці користуються матеріальними і соціальними правами, передбаченими чинним законодавством. Вони отримують грошове забезпечення на рівні військовослужбовців за контрактом, забезпечуються харчуванням, формою, житлом або компенсацією за його найм, мають право на медичне обслуговування та лікування у військово-медичних закладах [4]. Закон також передбачає виплату одноразової грошової допомоги під час звільнення з військової служби, якщо особа була мобілізована у зв'язку із введенням воєнного стану.

Законодавство України у 2024–2025 роках зазнало істотних змін у сфері регулювання мобілізаційних процесів. Так, Законом України № 3633-IX від 11 квітня 2024 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» [2] оновлено порядок ведення військового обліку, розширено повноваження територіальних центрів комплектування, уточнено умови відстрочок від мобілізації. Зокрема, закон посилив відповідальність за ухилення від виконання військового обов'язку, а також встановив правові підстави для бронювання працівників, необхідних для функціонування критичної інфраструктури.

У квітні 2025 року набрав чинності Закон України № 4392-IX [5], яким внесено зміни до законодавства про проходження військової служби під час воєнного стану. Ним передбачено, що військовослужбовці, які самовільно залишили частину, позбавляються гарантій і пільг,

встановлених для мобілізованих осіб. Водночас для тих, хто добровільно повернувся до частини, закон передбачає можливість відновлення статусу та відповідних соціальних прав. Таке нововведення спрямоване на підтримання дисципліни та одночасне стимулювання добровільного повернення до служби.

Правові гарантії мобілізованих осіб тісно пов'язані з питанням захисту їхніх соціальних прав після демобілізації. Закон «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначає, що після звільнення з військової служби особи мають право на професійну адаптацію, перекваліфікацію та працевлаштування за сприяння держави [4]. Також мобілізовані, які брали участь у бойових діях, мають право на отримання статусу учасника бойових дій, що надає їм низку пільг у сфері медичного обслуговування, оподаткування, житлового забезпечення та комунальних платежів [4].

Серед актуальних проблем реалізації прав мобілізованих осіб варто відзначити недостатню уніфікованість практики застосування трудових гарантій роботодавцями. Зокрема, на практиці виникають випадки відмови у виплаті середнього заробітку або у поновленні на роботі після демобілізації [3]. Неврегульованими залишаються питання правового статусу осіб, призваних під час оновлення законодавства, а також механізми компенсації роботодавцям витрат, пов'язаних із збереженням робочих місць для мобілізованих.

Підсумовуючи, слід зазначити, що правові гарантії мобілізованих осіб є важливою складовою системи національної безпеки та соціальної політики держави. Українське законодавство поступово вдосконалюється, наближаючись до стандартів країн НАТО, однак потребує подальшої деталізації процедур реалізації гарантій і контролю за їх дотриманням. В умовах тривалої війни особливого значення набуває реальне забезпечення

прав мобілізованих не лише під час служби, але й після повернення до цивільного життя.

Список використаних джерел:

1. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовт. 1993 р. № 3543-XII // *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку : Закон України від 11 квіт. 2024 р. № 3633-IX // *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-IX>

9. Кодекс законів про працю України : від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII (зі змінами). *Відомості Верховної Ради УРСР*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

10. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 груд. 1991 р. № 2011-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>

11. Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку проходження військової служби окремими категоріями військовослужбовців під час дії воєнного стану : Закон України від 15 квіт. 2025 р. № 4392-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4392-20>

Гумовський О. О.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Науковий керівник: Граб М. І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

**Актуальні проблеми правового регулювання компенсацій
матеріальних витрат, понесених в ході
російської військової агресії проти України**

Військова агресія РФ спричинила безпрецедентний обсяг шкоди життю, здоров'ю, майну фізичних і юридичних осіб, довкіллю та економіці України. Незважаючи на системний підхід держави у напрямку фіксації ушкоджень, універсального, дієвого механізму відшкодування, станом на сьогодні не існує. Сам механізм перебуває на стадії розробки і немає чітко визначених вимог до доказової бази, що повинна надаватися разом із заявою. Тому необхідно здійснювати фіксацію таких збитків у будь-який можливий і доступний спосіб (наприклад, фото та відеофіксація; акти обстежень, складені за участі представників органів державної влади та місцевого самоврядування; акти органів ДСНС; показання свідків; підготовка висновків експертів; звернення до правоохоронних органів із заявою про відкриття кримінального провадження; підтвердження факту завдання шкоди у ЗМІ.

Створення і наповнення компенсаційного фонду, з якого будуть здійснюватися виплати постраждалим теж залишається одним з найбільш проблематичних питань. Беручи до уваги малоймовірність добровільної виплати коштів державою-агресором, таке наповнення повинне відбуватися за рахунок конфіскації російських активів, які розташовані за кордоном.

Одним з кроків побудови компенсаційного механізму, є створення реєстру збитків, завданих агресією Російською Федерацією проти України (RD4U) для збору заяв про компенсацію втрат чи шкоди, завданих агресією Російської Федерації проти України. Заява та докази до неї будуть передані майбутній компенсаційній комісії, створення якої триває, для розгляду та прийняття рішення про розмір компенсації.

Прийнятий закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій» від 23.02.2023 № 2923-IX. Закон визначає правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна. Існує також декілька постанов Кабінету Міністрів України щодо порядку визначення шкоди та збитків, завданих внаслідок збройної агресії Російської Федерації: № 326 від 20 березня 2022 р., № 380 від 26 березня 2022 р., № 381 від 21 квітня 2023р., № 600 від 30 травня 2023, № 624 від 13 червня 2023р

Реалізація механізму компенсації потребує часу, узгоджених дій різних країн і наявності необхідної політичної волі, але початок покладено, 17 травня 2023 року на саміті Ради Європи в Ісландії було зроблено практичний крок у напрямку створення міжнародного компенсаційного механізму та підписано угоду про створення Міжнародного реєстру збитків. Починаючи з 2 квітня 2024 року українці, які постраждали від агресії російської федерації проти України, можуть подати до нього заяву.

Країнам-партнерам необхідно розробити внутрішню законодавчу базу, яка б регулювала процедуру здійснення конфіскації та передачі активів РФ Україні. Наприклад, такий механізм був запроваджений у 2022 році урядом Канади шляхом внесення змін до Закону «Про

спеціальні економічні заходи» (Special Economic Measures Act). Також, у травні 2024 року парламент Естонії ухвалив закон, який дозволяє використовувати заморожені підсанкційні активи російських фізичних осіб і компаній, які сприяли протиправним діям росії, для компенсації збитків, завданих Україні.

Міжнародний механізм компенсації збитків від війни росії проти України активно розробляється, але його реалізація потребує великої кількості часу, зусиль.

Необхідна консолідація механізмів: укладання багатосторонніх міжнародних угод про компенсаційний фонд для України, який спиратиметься на Реєстр збитків і матиме чіткі правила виплат. Визначення джерел фінансування, таких як доходи від заморожених суверенних активів РФ, конфісковані активи осіб, причетних до агресії, інші донорські внески. Прийняття спеціальних законів у ключових юрисдикціях країн партнерів, що обмежують імунітет РФ у справах про агресію та дозволяють стягнення на суверенні активи в межах міжнародно-правових контрзаходів.

Ключова проблема компенсацій – не відсутність правових підстав, а відсутність єдиного, належно профінансованого механізму. Розв’язання потребує єдності підходу, політичного рішення щодо джерел коштів, міжнародної угоди про компенсаційний фонд, технічного забезпечення процедури масового розгляду вимог, яка буде гарантувати справедливість і розумні терміни. Поки ці елементи не поєднані, відшкодування залишатиметься фрагментарним, повільним і недостатнім порівняно з масштабом завданої агресією шкоди.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій : Закон України від 23 лют. 2023 р. № 2923-IX. *Голос України*. 2023.

4. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 берез. 2022 р. № 326. *Урядовий кур'єр*. 2022.

5. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 берез. 2022 р. № 380. *Урядовий кур'єр*. 2022.

6. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих фізичним особам внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 квіт. 2023 р. № 381. *Урядовий кур'єр*. 2023.

7. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих довкіллю внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 трав. 2023 р. № 600. *Урядовий кур'єр*. 2023.

8. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих об'єктам житлового фонду : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 черв. 2023 р. № 624. *Урядовий кур'єр*. 2023.

9. Agreement on the Establishment of the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine : International agreement, Council of Europe, Reykjavik, 17 May 2023.

10. Register of Damage for Ukraine (RD4U) : Official materials of the Council of Europe. Strasbourg, 2023-2024.

11. Special Economic Measures Act : Act of Canada, as amended in 2022 (seizure and forfeiture of sanctioned assets).

12. Act on the Use of Frozen Assets of Sanctioned Persons : Law of the Republic of Estonia, adopted May 2024.

13. Council of Europe. Towards an International Compensation Mechanism for Ukraine : Analytical report. 2023.

14. United Nations General Assembly. Resolution ES-11/5 “Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine”. 14 Nov. 2022.

Кельман Р. М.
*доктор філософії з права,
доцент кафедри права
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Клюк Л. А.
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Проблеми методології у кримінально-правовій науці

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що питання методології дуже активно були предметом дослідження у ХХ ст. (особливо у часи радянського союзу понад 70 років) так звана матеріалістична діалектика. Але як відомо монометодологічний підхід зазнав фіаско. І властиво ціла низка відомих науковців того часу не змогли вирішити проблему методології юридичної науки, не тому, що їм бракувало знань, кваліфікації ні. Зазначена проблематика, на наш погляд, у ті часи не могла бути вирішена в принципі із за однієї причини. Підхід до пізнання тих чи інших явищ з позиції «матеріалістичної» діалектики, як зазначає М. Костицький: «безвихідний, оскільки немає ні матеріалістичної, ні ідеалістичної діалектики, а є діалектика як філософська концептуалізація розвитку усвідомленого в онтологічному (буттєвому) і в логіко-понятійному сенсі, яка є вченням, теорією, методологією, методом»[1,с.4].

Діалектика виникла як усвідомлена форма в межах філософії як її складова частина і її вперше увів в обіг Зенон Елейський грецький філософ (490 р. до н.е.). А згодом Геракліт, Сократ, Платон діалектика поставала як мистецтво, уміння вести діалог, бесіду, спір. Це свого роду критичний процес, під час якого виявляється істинність чи хибність тверджень, уяв. Як зазначає А. Конверський : «предметом діалектики і є «царство чистого мислення», мислення взагалі. Логіка є наука про мислення і в ньому варто

виділити такі два моменти. Перший стосується поняття «логіка», а другий – поняття «мислення». [2, с.13].

Правда слід зазначити, що мислення як об'єкт дослідження вивчають й такі науки як психологія, фізіологія нервової діяльності, філософія, а не лише логіка.

Однак творцем діалектики як логіки є німецький мислитель Г. Гегель у його творі «Наука логіки» (1812-1816 р.). За Г. Гегелем уточнено закони та категорії діалектика, вона розуміється як метод віднайдення та розв'язання суперечностей, які містяться в поняттях. Зрештою, цим його творчим доробком ми користуємося і сьогодні. Послідовність руху діалектичного методу Г. Гегель дає у згаданій праці, де він реалізується у таких формах як: перехід, рефлексія та розвиток.

Діалектика, як наголошує М. Козюбра не дає науці готовий метод, а вона допомагає досліднику виробити адекватний його науці метод. Тому метод призначений для того, аби запобігти суб'єктивності дослідників, а також вести до шаблону, схематизму. Видимість його шаблонності ми побачимо тоді, коли його розуміють і застосовують за штампом, формально, за схемою, коли до уваги не береться сама суть справи, себто діалектика змісту і предмета. Тому то так важливо наголошує учений на ролі інтуїції у використанні діалектичного методу у процесі дослідження. Підкреслимо, що істинне розуміння діалектичного методу полягає в тому, що предмет розглядають як свобідний у його власній життєдіяльності.

Сьогодні, саме діалектика піддається нападкам зі сторони представників спеціальних наук, які розробляють свої методи, і це дає їм підстави вважати, що філософський метод не потрібний. Оскільки можна обійтися формально-логічним, математичним методами або прийомами аналітичної філософії. Але як виявилось згадані методи обмежені в своєму

змісті і формі дії, тому варті уваги інші погляди і способи мислення, серед котрих є і філософія, і діалектика[3, с. 30].

Варто зауважити, що незважаючи на тенденцію свідомого ігнорування філософської діалектики, прагнуть саме в ній вбачати найадекватніший метод пізнавального осягнення світу.

Тому то, діалектика і тепер є всезагальним методом розв'язання проблем пізнавального характеру, котрі виникають у науках про природу, людину, суспільство та духовне життя. І це тому, що діалектика як логіка містить у собі всі методи інших наук, але лише у вигляді часткових моментів цілого, котрим і власне є діалектичний метод.

У ХХ ст. виникли нові методи пізнання і це свідчить, що приріст наукових знань залежить від методологічного інструментарію, що використовується дослідниками. Це є свідченням зміни методологічного монізму попередніх епох на плюралізм підходів, способів, прийомів, методів наукового пізнання.

Проблема методології, необхідна й неминуча для будь-якої науки. Як система вона дає можливість досліднику реалізувати ті завдання, процеси щодо відкриття нових наукових знань.

Наука кримінального права як правило використовує такі основні методи пізнання філософський, або діалектичний метод пізнання; юридичний, або догматичний, метод; соціологічний метод; метод системного аналізу; метод порівняльного правознавства, або компаративістський метод, і, нарешті, історичний, або генетичний, метод дослідження. Харківський правознавець М. Панов під методологією науки (в тому числі й кримінального права) розуміє систему методів, прийомів і засобів наукового пізнання предмета цієї науки, які у такій якості являють собою комплекс раціональних шляхів, засобів і форм руху мислення від незнання до знання, від припущення до істини, від конкретного до

абстрактного, від одиничного до узагальненого, від явища до сутності [4, с. 5].

Науковець наголошує на тому, що в теорії кримінального права до методів відносять загальнонаукові, розроблені (на рівні загального) головним чином в філософії і в теорії пізнання: діалектичний, системний (системно-структурний), формально-логічний (догматичний, соціологічний, історичний (історично-правовий), порівняльний (порівняльно-правовий) методи та ін. Цей вчений підкреслює, що наука кримінального права не створює своєї «самостійної» методології, а розробляє її основи з урахуванням змісту загальнонаукових (філософських) методів і особливостей об'єкта дослідження даної науки [5, с. 6-7].

Варто зазначити, що практичне використання діалектики в кримінальному праві є доволі обмеженим і часто має переважно декларативний характер. Окрім того більше немає підстав вважати діалектику універсальним або єдино вірним методом. Як було зазначено вище українські філософи вважають, що «гегелівська та марксістсько-енгельсівська діалектика є квазінауковими теоретичними системами, які не відбивають скільки-небудь конкретно й адекватно реальних процесів, що відбуваються в дійсності. зазначається, що універсальність законів діалектики є джерелом слабкості діалектичного матеріалізму, оскільки загальність діалектики досягається ціною суттєвої розпливчастості її положень, через що її корисність є вельми сумнівною. Чимало сучасних науковців відходять від абсолютизації діалектики або не використовують її взагалі. До прикладу, не заперечуючи проти використання діалектики в кримінальному праві, О. Рябчинська висловлюється за те, що до діалектики як нібито універсального методу наукового пізнання слід ставитися обачніше [6, с. 159].

М. Хавронюк, зовсім не згадує діалектику як метод, а методологію зводить до системи загальнонаукових і спеціально-наукових методів, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмету [7, с. 11].

У наукових публікаціях ми бачимо прихильників альтернативних діалектиці методологічних підходів в правових науках взагалі та в кримінальному праві зокрема. Ключовими з сучасних концепцій праворозуміння є феноменологія, герменевтика, синергетика, концепція «живого права» австрійського правознавця О.Ерліха, поєднання здобутків усіх шкіл праворозуміння в межах інтегративної юриспруденції.

Вітчизняна науковиця О.Слюсаренко наголошує на доцільності використання в сучасних правових дослідженнях деяких ідей філософії постмодернізму [8, с. 10].

Цікаві та цілком слушні думки О. Харитонової про те, що існує необхідність у методологічному відношенні відрегулювати «мости», міжрівневі зв'язки між світоглядною, «філософською» основою кримінального права, тобто тією площиною, де кримінальне право розвивається в його ідеально-природному, і тим рівнем сучасного позитивного кримінального права, що передбачає аналіз певних «технічних» рішень, запропонованих політичними елітами. У цьому сенсі одним із найважливіших методологічних завдань сучасної науки кримінального права ця дослідниця вважає забезпечення функціонування кримінально-правової системи виключно в правовому ключі на основі принципів права, вищих ціннісних засад, які поряд із встановленими законодавцем приписами діють безпосередньо, регулюючи правову реакцію держави на злочин [8, с. 90].

Оригінальними є погляди на методологію А. Музики та С. Багірова, які пропонують в кримінальному праві при дослідженні причинності використовувати зокрема метод правового прагматизму. Як відомо зазначений метод утворюється на стику філософії і права і має

міждисциплінарний характер. Автори із застосуванням згаданого методу пропонують аналізувати практичні наслідки тих або інших теорій (концепцій) [9, с. 15]. Водночас вони визнають, що використовували правовий прагматизм в своєму дослідженні каузальності, покладаючись більшою мірою на інтуїтивне сприйняття його корисності [9, с. 28-29].

Підсумовуючи все варто константувати, що актуальність обраної проблематики дослідження обумовлена суттєвою зміною меж філософсько-методологічного самовизначення юридичної науки, розглядом права не тільки як соціальної регулювальної системи, а й як фактора культури, як феномена сучасної цивілізації.

Діалектика як вища форма теоретичного мислення актуальна і сьогодні, вона не може бути відкинutoю чи забутою.

Список використаних джерел:

1. Костицький М.В. Деякі питання методології юридичної науки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 3-11.
2. Конверський А. Логіка (традиційна та сучасна)т : підручник. Київ : Центр навч. л-ри, 2004.535 с.
3. Добронравов І. Сучасна потреба в діалектиці та творчому спадку М. Л. Злотіної. Київ : Стилос, 2001.С. 125-135.
4. Панов М. І. Основи методології науки кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. Харків. 2017. № 2(9) С. 1-41.
5. Булатов М. Історія і теорія діалектики. Київ : Стилос, 1999. С.29-41.
6. Рябчинська О.П. Методологія досліджень проблем кримінального права: постановка проблеми. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 157-163.

7. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2008. 42 с.

8. Слюсаренко О. Л. Праворозуміння в епоху постмодерну. *Юридична наука*. Київ. 2011. № 2. С. 7-12.

9. Музика А. А., Багіров С. Р. Каузальність і кримінальний закон в аспекті правового прагматизму: монографія. Київ: Паливода, 2023. 144 с.

Нестеренко А. С.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Кокір Я. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Тарасюк С. С.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Євроінтеграція крізь призму теорії держава і права

У ХХІ столітті глобалізація стала одним із найвпливовіших чинників, що формує політичну, економічну та правову реальність сучасного світу. Вона проявляється через посилення взаємозалежності держав, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, інтернаціоналізацію економіки та посилення ролі міжнародних організацій. У цих умовах зазнають трансформації ключові інститути держави та системи права, що має глибокі наслідки як для національного суверенітету, так і для механізмів правового регулювання [2].

Держава як головний інститут політичної влади зазнає істотного впливу глобальних процесів. Її класичні функції – оборона, безпека, управління економікою, гарантії прав – змінюються або делегуються наднаціональним органам. Послаблення кордонів, зростання мобільності населення, активізація транснаціонального бізнесу та розвиток інтернет-простору призводять до того, що влада втрачає монополію на контроль і регуляцію багатьох сфер суспільного життя [4].

Значних змін зазнає правова система. Глобалізація сприяє уніфікації норм, гармонізації законодавства та зростанню ролі міжнародного права. Водночас спостерігається формування нових форм правового впливу:

транснаціонального корпоративного права, м'якого права (soft law), стандартів і протоколів, які мають неабияке регуляторне значення, хоча й не є обов'язковими з точки зору традиційної юриспруденції [1].

У цих умовах на перший план виходить необхідність переосмислення ролі держави: вона все менше виступає як автономний суверенний суб'єкт і все більше – як учасник глобальної мережі взаємозалежностей. Зростає роль публічно-приватного партнерства, електронного урядування, цифровізації управлінських процесів. Права людини стають центральною віссю юридичного порядку, а стандарти міжнародного права з прав людини часто мають перевагу над національним законодавством [3]. Основні трансформації держави та права в умовах глобалізації узагальнено у табл.1.

Таблиця 1

Основні трансформації держави та права в умовах глобалізації

Сфера	Характер трансформації
Політичний суверенітет	Зменшення автономії держав у прийнятті рішень; зростання впливу міжнародних організацій (ООН, ЄС, СОТ).
Державне управління	Впровадження цифрових технологій, електронного урядування, делегування повноважень місцевим громадам.
Законодавство	Уніфікація норм права, гармонізація законодавства з міжнародними угодами, зростання ролі міжнародного права.
Права людини	Посилення міжнародного захисту, пріоритет прав людини над національним інтересом у багатьох випадках.
Соціальна функція	Адаптація соціальних програм до вимог ринку, гнучкі механізми підтримки вразливих категорій населення.

держави	
Правосуддя	Зміцнення інститутів міжнародного судочинства (ЄСПЛ, Міжнародний кримінальний суд), вплив прецедентного права.
Економічна політика	Лібералізація ринків, відкритість до іноземного капіталу, регулювання через глобальні економічні механізми.

Таким чином, глобалізація не лише змінює зовнішні форми функціонування держави, а й трансформує її змістовні характеристики. Право, як інструмент суспільного регулювання, також має пристосовуватися до нової реальності, забезпечуючи баланс між національними інтересами та глобальними стандартами. Водночас національні правові системи зберігають своє значення як інструменти захисту культурної ідентичності, традицій і внутрішнього порядку [5].

Глобалізація стимулює розвиток правової науки, породжує нові галузі права (наприклад, кіберправо, екологічне глобальне право, право інтелектуальної власності в цифрову епоху) і змінює вимоги до підготовки правників. Потрібна здатність працювати з багаторівневими нормативними актами, враховувати міжнародні та наднаціональні джерела, діяти в умовах гнучкої, але складної правової системи.

Список використаних джерел:

1. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Глобалізація і право: виклики та відповіді. Київ : Юридична думка, 2020. 256 с.
2. Гаврилюк Р. О. Право в умовах глобалізації: трансформаційні процеси та перспективи розвитку. *Право України*. 2022. № 5. С. 25–33.
3. Яковюк І. В. Трансформація функцій держави в умовах глобалізаційних викликів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки*. 2021. № 1(116). С. 14–18.
4. Савченко О. М. Вплив глобалізаційних процесів на правові системи країн світу. *Юридична наука*. 2023. № 3. С. 42–47.
5. Коваль Л. В. Держава і право в умовах цифрової глобалізації. *Форум права*. 2022. № 2. С. 87–92. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6512354>

Нестеренко А. С.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Бобиляк О.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

**Адміністративно-правове регулювання діяльності
органів публічної влади в умовах воєнного стану**

Запровадження воєнного стану в Україні зумовило суттєву трансформацію механізмів публічного управління та адміністративно-правового регулювання. В умовах збройної агресії держава змушена оперативно реагувати на загрози національній безпеці, що об'єктивно призводить до розширення повноважень органів публічної влади та тимчасового обмеження окремих прав і свобод людини. Водночас такі обмеження мають здійснюватися виключно в межах Конституції та законів України, із дотриманням принципів законності, пропорційності та правової визначеності [1, ст. 64].

Базовим нормативно-правовим актом, що визначає правовий режим воєнного стану, є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Відповідно до його положень, органи державної влади, військово командування та органи місцевого самоврядування наділяються спеціальними повноваженнями, необхідними для забезпечення оборони держави, громадської безпеки та захисту населення [2, ст. 8].

Важливу роль у правовому регулюванні відіграють норми адміністративного права, зокрема положення Кодексу адміністративного судочинства України, які гарантують можливість судового оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень навіть в

умовах воєнного стану [3, ст. 2]. Також суттєвого значення набуває Закон України «Про адміністративну процедуру», який встановлює загальні правила прийняття адміністративних актів і спрямований на посилення процесуальних гарантій приватних осіб [4, ст. 1].

Особливістю діяльності органів публічної влади в умовах воєнного стану є розширення дискреційних повноважень. Це стосується прийняття рішень щодо обмеження свободи пересування, евакуації населення, використання майна для потреб оборони тощо. Водночас дискреція не означає свавілля: кожне управлінське рішення має ґрунтуватися на законі, бути належно мотивованим і відповідати принципу пропорційності [5, с. 47].

Судова практика Верховного Суду підтверджує, що навіть у надзвичайних умовах адміністративні суди зобов'язані перевіряти, чи не вийшов суб'єкт владних повноважень за межі наданої йому компетенції [6, с. 112].

Воєнний стан допускає тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод, однак такі обмеження мають бути чітко визначені законом і застосовуватися лише на період дії воєнного стану [1, ст. 64; 2, ст. 6]. Адміністративне право відіграє ключову роль у забезпеченні мінімальних процесуальних гарантій, зокрема права на звернення, права бути вислуханим та права на ефективний засіб юридичного захисту [4, ст. 9].

Адміністративні суди залишаються важливим елементом механізму стримувань і противаг. Вони здійснюють контроль за законністю рішень органів публічної влади, оцінюючи не лише формальну відповідність актів закону, а й їх обґрунтованість та співмірність втручання у права особи [3, ст. 6]. Такий підхід сприяє збереженню верховенства права навіть у кризових умовах [7, с. 89].

Адміністративно-правове регулювання діяльності органів публічної влади в умовах воєнного стану має комплексний характер і спрямоване на забезпечення ефективного публічного управління при одночасному збереженні основоположних правових гарантій. Удосконалення законодавства та єдність судової практики є необхідними передумовами запобігання зловживанню владними повноваженнями та забезпечення довіри громадян до держави в умовах воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–37. Ст. 446.
4. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2073-IX. *Голос України*. 2022. № 54.
5. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 544 с.
6. Практика Верховного Суду у справах адміністративної юрисдикції : зб. суд. рішень / Верховний Суд. Київ, 2023. 320 с.
7. Шишкін В. І. Верховенство права в умовах надзвичайних правових режимів. *Право України*. 2020. № 4. С. 82–94.

Павлюк Н. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Сучасна цифрова реальність зумовлює необхідність суттєвої модернізації різних сфер соціального життя суспільства та держави, включаючи адвокатську діяльність. Вплив інформаційних технологій на діяльність адвокатів, зокрема, багато в чому обумовлений спрямованістю державного управління та сучасної політики більшості країн, в тому числі і України, на діджиталізацію різних сфер життєдіяльності суспільства [8, с. 111-115].

Діджиталізація визначається як процес, що включає в себе цифрову трансформацію, автоматизацію та проявляється у вигляді зміни в процедурах, врегульованих законодавством та пов'язаних з переходом від процесів у паперовій формі до прямих он-лайн процедур, які потребують безпосередньої участі посередника чи компетентного органу, використовуючи мережу Інтернет [1, с. 3-7].

Професійна діяльність адвоката пов'язана з отриманням, обробкою, зберіганням та передачею інформації різного роду, яку умовно можна поділити на інформацію правового (використання адвокатом усіх наявних у його розпорядженні баз даних правової інформації, що містять актуальні відомості про масив законодавства у сфері його діяльності, використання даних різних державних реєстрів, формування професійно грамотних запитів до органів влади та інші – запорука успіху адвокатської діяльності) та неправового (інформація, яку він отримує від клієнтів, свідків та інших учасників відповідного процесу) характеру [4, с. 132].

В даний час текстові документи на папері вже, як правило, не створюються, для цього, у тому числі й у адвокатській діяльності, застосовують відповідні комп'ютерні редактори. Крім того, для передачі

інформації та розмов все частіше, крім телефонів, використовується мережа Інтернет та її сервіси: електронна пошта, соціальні мережі, месенджери. Пошук нормативної правової інформації більшість фахівців у галузі юриспруденції здійснює не в паперових, а в електронних виданнях.

Автоматизовані інформаційні системи та робочі місця, комп'ютерні бази та банки даних забезпечують не лише ефективну обробку та зберігання отриманої адвокатом інформації, а й можливість швидкого пошуку необхідних фактів. А системи, засновані на технологіях штучного інтелекту, дозволяють, крім того, виконувати аналіз даних, що полегшує прийняття правильних та якісних рішень.

В процесуальній діяльності, здійснюючи захист чи представництво інтересів свого клієнта, адвокат має справу з автоматизованою системою документообігу суду (відповідно до Закону України від 29.06.2023 N 3200-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» з початком функціонування системи адвокати в обов'язковому порядку повинні будуть зареєструвати офіційні електронні адреси в ній) [7], а також використовує функції автоматизованої системи виконавчого провадження та комплексної інформаційно-аналітичної системи (КІАС) та довідково-інформаційної платформи правових консультацій "WikiLegalAid" для забезпечення організації надання безоплатної правової допомоги.

В умовах воєнних дій на території України постає низка проблем у діяльності адвоката, у тому числі: 1) неможливість оффлайн зустрічей із клієнтами; 2) паперовий документообіг засобами поштового зв'язку; 3) необхідність оперативного формування електронних доказів з метою фіксації злочинів (правопорушень) та підтвердження понесеної майнової шкоди, завданої юридичним, фізичним особам. Проблема неможливості

проведення оффлайн зустрічей із клієнтами була вирішена ще за часів початку пандемії Covid-19 за допомоги таких веб-сервісів як Go To Meeting, Zoom, Skype, Slack, Google-продуктів, різних видів месенджерів, тобто інструментів, які раніше використовувались більшою мірою для особистого спілкування або у інших сферах. Досвід карантинних обмежень сприяв зміні підходів до організації робочих процесів, переосмисленню можливостей та потенціалу застосування дистанційної форми роботи [2, с. 39].

При цьому, як слушно зауважує С. Демченко, слід звернути увагу на проблеми конфіденційності такого спілкування. Збереження конфіденційності інформації, яка становить адвокатську таємницю, є обов'язком адвоката перед клієнтами, яких вона стосується, однак наразі адвокат не може гарантувати конфіденційність спілкування за допомоги будь-якого веб-сервісу [2, с. 39].

Тобто, застосовуючи різні інноваційні розробки, адвокату необхідно пам'ятати про належну обачність. Порушення при використанні інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет, включаючи недотримання вимог захисту інформації від небажаного розголошення, втрати або несанкціонованого доступу, можуть призвести до серйозних репутаційних наслідків для адвокатів.

Запуск процесу діджиталізації адвокатської діяльності (спеціальних програм, консультаційних послуг та інноваційних сервісів для членів НААУ) передбачено Стратегією розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021–2025 роки. Такий процес полягає у: посиленні управління інформаційними системами для більшої залученості адвокатів у наданні послуг «електронного правосуддя», участі у розробці Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи ЄСІТС шляхом надання пропозицій, у тому числі отриманих від адвокатів, технічному втіленню та запровадженню всіх необхідних функціоналів; розширенні

можливостей доступу до державних реєстрів та баз даних при здійсненні адвокатської діяльності; створенні он-лайн бібліотеки сучасної юридичної літератури та можливості її замовлення через «особистий кабінет» адвоката на офіційному веб-сайті НААУ [9].

Поряд із поняттям діджиталізації у юридичну практику все активніше входить і поняття Legal Tech (від англ. Legal Technology – інформаційні технології в юридичній діяльності).

Як зазначають М. Дубняк та В. Соловійова, на часі є становлення Legal Tech, тобто впровадження інноваційних технологій та програмного забезпечення для оптимізації та покращення юридичних послуг [3, с. 52].

Legal tech – галузь поєднання юридичної практики та цифрових технологій, головним чином шляхом створення і розвитку комп'ютерних програм у широкому сенсі (офлайнові та онлайнові застосунки, чатботи, скрипти, пошукові системи і багато чого іншого) з метою підвищення ефективності, швидкості, якості, зручності та економності вирішення тих чи інших юридичних завдань [10]. Таке поєднання права і технологій досягається більшою мірою за рахунок *інтелектуальної автоматизації* тих дій, які треба здійснювати живій людині. Прикладами юридичних завдань, про автоматизацію яких тією чи іншою мірою можна вести мову, можуть бути: внесення реквізитів у готові документи (договори, довідки, акти прийому-передачі тощо), заповнення стандартизованих документів; надання юридичних консультацій з певного питання чи кола питань у форматі діалогу з чат-ботом, а також у вигляді готового документа; допомога в оскарженні дій/бездіяльності органів публічної адміністрації (наприклад, незаконно накладених штрафів); підготовка позовних заяв за заданими даними / вказаними обставинами, а також додаткових документів (наприклад, клопотання про забезпечення позову) тощо [10].

Використання Legal Tech спрямоване на підвищення ефективності юридичної діяльності, автоматизацію рутинних процесів, покращення доступу до правових послуг. Подальший розвиток Legal Tech в Україні сприятиме трансформації юридичної галузі відповідно до вимог цифрової епохи, посилить верховенство права та транспарентність державних органів, залучить громадян до управління державою. Впровадження юридичних технологій відкриває нові можливості для вдосконалення правничої практики, автоматизації процесів, покращення якості та доступності правових послуг [5, с. 98-102].

Інформаційні технології докорінно урізноманітнили методи роботи юридичних фірм забезпечивши різні способи вирішення завдань. Такі можливості як віртуальний офіс, цифровий підпис, Хмарні послуги вже не викликають подиву. Втім, якщо світовий ринок Legal Tech розвивається значними темпами, в Україні потенціал цих потужностей використовується поволі [3, с. 52-53].

На думку В. Очеретяного, зміни повільно проникали в українську юридичну індустрію, але за останні роки на ринку з'явилося чимало проектів legal tech [6, с. 233-234]. Серед прикладів, які наводить цитований автор, на наш погляд, варто виділити наступні:

- LegalAlarm - за допомогою цієї програми можна знайти адвоката, якщо користувачеві терміново потрібна юридична допомога;
- OblavaBot - це Telegram-бот, який допоможе здійснити швидкий та якісний пошук кримінального адвоката на слідчу дію. Сервіс надає можливість зручно та швидко повідомити про здійснення слідчої дії, участь адвоката у якій найчастіше є необхідною. Система сервісу у вигляді агрегатора дає змогу підібрати адвоката з переліку адвокатів відповідно до спеціалізації та/або територіального положення;
- Онлайн - ресурс «Суд на долоні» буде корисний при роботі з Єдиним державним реєстром судових рішень.

- Dom Jurista Analytics прогнозує результати розгляду справи в суді, ґрунтуючись на індивідуальному аналізі ситуації. Користувачі отримують незалежний висновок [6, с. 233-234].

Отже, адвокатура, виступаючи одним із найважливіших інститутів громадянського суспільства, створена з метою забезпечення громадянам конституційного права на отримання кваліфікованої правничої допомоги, здійснює важливі соціальні функції, виступаючи сполучною ланкою між державою та громадянами у вирішенні найбільш гострих та злободенних питань останніх.

Завдяки цифровим технологіям професійна діяльність адвоката набуває іншої форми, що дозволяє виробити нові механізми для її більш якісної реалізації. Діджиталізація сприяє підвищенню комфортності та доступності послуг для людей, які звертаються до адвокатів за правничою допомогою, суттєво позначається на підвищенні рівня взаємин адвоката та його довірителя, комунікації адвоката з адвокатською спільнотою, державними органами та посадовими особами, взаємодії із судовою системою, підвищує доступність до необхідної інформації, дозволяють гнучко підходити до питань документації та дистанційного консультування тощо.

Список використаних джерел:

1. Атаманова Н. В., Смирнов М. Д. Діджиталізація державно-правової сфери в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 3–7.
8. Демченко С. Інформаційні технології у професійній діяльності адвоката в умовах сучасної України. *Law. State. Technology*. 2023. № 4. С. 37–42
9. Дубняк М. В., Соловйова В.С. Цифрова інформація юридичних послуг. *Інформація і право*. № 2 (41). 2022. С. 52-57.

10. Заборовський В. В. Інформаційні технології та інформаційна безпека адвокатської діяльності. *Юридичний вісник ДГУ*. 2021. № 1. Т. 37. С.131-139.
11. Колесніков А. П. Legal Tech в Україні в умовах глобальної діджиталізації. *Наукові записки. Серія : Право*. 2024. №16. С. 98-102.
12. Очеретяний В.В. Перспективи розвитку Legal Tech та їх вплив на професію юриста. *Соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Вінниця, 18 квіт. 2018 р. Т. 1. Вінниця : ВННІЕ ТНЕУ, 2018. С. 233-234.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29.06.2023 N 3200-IX. URL : [Про внесення змін до деяких ... | від 29.06.2023 № 3200-IX \(rada.gov.ua\)](#)
14. Ракитянська К. К. Інформаційні технології як запорука інноваційного розвитку адвокатської діяльності. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 111-115.
15. Стратегія розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021–2025 роки (затверджена рішенням №38 НААУ 02.07.2021 р.) URL : Про затвердження Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021 - 2025 роки / [LIGA:ZAKON \(ligazakon.net\)](#)
16. Як влаштований legal tech. URL: [Структура лігалтеку. URL: legaltech.org.ua](#)

Павлюк Н. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Янушевський М. С.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Проблема трансформації національної системи правничої освіти під впливом процесів глобалізації

Під глобалізацією розуміється системна, багатоаспектна та різноманітна інтеграція різних наявних у світі державно-правових, економіко-фінансових та суспільно-політичних інститутів, ідей, принципів, зв'язків, морально-політичних, матеріальних та інших цінностей, різноманітних відносин та, з точки зору М. Хаустової, безперервний, об'єктивно наявний загальноосвітній процес, який охоплює всі без винятку сфери суспільного життя, усі процеси та явища, що відбуваються у світі, обумовлює виникнення взаємозв'язків та взаємозалежності між суб'єктами глобалізації, сприяє уніфікації регулювання таких взаємовідносин та може мати як позитивні, так і негативні наслідки [9, с. 437].

На думку В. Ткаченко, юридична освіта також переживає глибокі трансформації у всьому світі через глобалізацію, технології та зміни національних політик щодо організації юридичних послуг. Актуальність впливу глобалізації проявляється також і у конкурентоспроможності юридичної освіти як на національному, так і на глобальному рівні. Розвиваються і формуються нові глобальні ринки у найрізноманітніших сферах людської діяльності, самі людські зв'язки та відносини завдяки цифровій революції так само набувають глобального характеру. Наближення розвитку юридичної освіти до викликів сучасності, що пов'язані у тому числі і з цифровою трансформацією світу, передбачає

підготовку спеціалістів до нових форм, навиків та компетенцій, які повинні виходити за рамки традиційної юридичної освіти та відповідати вимогам часу [8, с. 42-43].

Процес глобалізації в освіті більшості асоціюється з Болонським процесом та модернізацією вищої освіти відповідно до положень Болонської декларації, одним з принципів якої є впровадження кредитно-модульного навчання як новітньої моделі організації навчального процесу. Вона суттєво змінила підходи до організації навчання, оцінювання та мобільності студентів, а також сприяла інтеграції національних освітніх систем в єдину європейську освітню площину. Як зазначено у Болонській декларації, «Європейський простір вищої освіти відкриває величезні перспективи. Ставлячись з повагою до наших національних відмінностей, ми, разом з цим, маємо докласти всіх зусиль, щоб знищити кордони у розвитку структури викладання та навчання, що сприяло б збільшенню мобільності та тіснішій співпраці. Європа знань нині є визнаним незамінним фактором соціального та людського розвитку, а також невід'ємною складовою зміцнення й інтелектуального збагачення європейських громадян, оскільки саме така Європа спроможна надати необхідні знання для протистояння викликам нового тисячоліття разом із усвідомленням спільних цінностей і належності до єдиної соціальної та культурної сфери» [2, с. 9-12].

Перевагами Болонської системи є наступне: 1. Підвищена мобільність студентів. Завдяки єдиному стандарту оцінювання і кредитів ECTS студенти мають можливість навчатися в різних країнах, зберігаючи свої академічні досягнення і дипломи; 2. Універсалізація освіти. Болонська система допомагає стандартизувати рівень освіти, що сприяє підвищенню якості навчальних програм і дозволяє проводити порівняльну оцінку освітніх систем різних країн; 3. Покращена можливість працевлаштування. Наявність дипломів, що

визнаються в Європі і за її межами, дає випускникам широкі можливості для пошуку роботи у міжнародних компаніях та установах; 4. Узгодженість і порівнянність дипломів: Відбувається спрощення процесу визнання дипломів у різних країнах [1].

Разом з тим, за недоліки Болонського процесу науковці вважають екзистенцію наступних складових: сучасна система вищої освіти в Україні є гібридом болонських та радянських освітніх систем, що призводить до зниження якості освіти, скорочення аудиторного навантаження та неоднозначного сприйняття ідеї нової системи як студентами, так і викладачами; відсутність реальних і адекватних інвестицій у систему освіти не дозволяє компенсувати жодну реформу, навіть найефективнішу; структура науково-освітніх рівнів не відповідає стандартам Болонської системи, особливо в контексті двоциклового навчання. Це створює проблему недооцінки рівня бакалавра як для студентів, так і для роботодавців [4, с. 151].

Новим глобалізаційним викликом юридичної освіти є також розвиток інформаційних технологій. Складні нейронні системи, штучний інтелект, сучасні ІТ-технології накопичення, сортування та збереження даних призведуть, з одного боку, до зменшення потреби в менш кваліфікованому правничому персоналі, а з іншого – до необхідності розробки нових засад збереження та супроводу даних, кібербезпеки. Цей глобалізаційний виклик також потребує адекватного реагування з боку юридичної освіти [3, с. 165].

Підвищення значення інформатизації та повсюдне поширення електронних технологій вимагають від вищих навчальних закладів своєчасного реагування на нові можливості в освіті. Як вказує І. Силадій, емпіричні дані показують, що на даний момент інформатизація застосовується в таких формах як розвиток дистанційного навчання, створення інформаційних університетських середовищ, при цьому,

загальний рівень інформаційної грамотності і потреб населення в цих технологіях залишається досить низьким. Концепція інформатизації тісно пов'язана з концепцією освіти через все життя, яка на сьогодні стає провідною ідеєю суспільства знань [5, с. 65].

Отже, супутніми чинниками процесу глобалізації стають стрімкий розвиток експорту освітніх послуг та навчання іноземних студентів, у тому числі дистанційне навчання засобами Інтернету, розвиток транснаціональної освіти, подолання національних кордонів і стирання мовних бар'єрів. У цьому випадку, на думку І. Силадій, головний виклик глобалізації – загроза втрати національної ідентичності країн на «користь» космополітизму, вестернізації, стандартизації, уніфікації традиційних культур в умовах інформаційної нерівності [5, с. 65].

І. Степаненко та М. Дебича вважають, що «процес глобалізації має значні переваги», утім, водночас, вказують й на основні виклики глобалізації освіти, до яких, на їх думку, належать «комодифікація, пов'язана з перетворенням знання і освіти на міжнародний товар; комерціалізація як орієнтацію на отримання максимального прибутку від продажу освітніх товарів; зниження якості вищої освіти внаслідок її масовізації; виникнення недоброчесних провайдерів, орієнтованих виключно на прибуток, можливості для шахрайських і низькоякісних постачальників вищої освіти, так званих ступеневих млинів, боротьба з якими вимагає багатосторонніх зусиль на національному і міжнародному рівнях, «вестернізація», або американізація, оскільки лідерство в царині вищої освіти належить розвиненим країнам Заходу, серед яких першість зберігають США» [6, с. 7].

Отже, юридична освіта як елемент національної правової системи нашої держави має велике значення у цивілізаційному виборі України та розвитку суспільних відносин. Будучи багатогранним явищем, вона становить сукупність різноманітних заходів (організаційно-правових,

освітньо-виховних, інформаційних та інших), спрямованих на комплексну, системну, послідовну підготовку конкурентоздатних, фахових спеціалістів у галузі права, діяльність яких спрямована на вирішення практичних завдань суспільства і держави, забезпечення реалізації інтересів громадськості й окремої особистості [7, с. 64].

Глобалізація дає простір для переосмислення систем вищої освіти. Будь-які зміни у просуванні юридичної освіти мають враховувати глобалізаційні процеси та ту роль, яку правничі професії відіграють у суспільстві. Формування компетентностей майбутнього правника з урахуванням впливу процесів глобалізації на юридичну освіту потребує зміни у підходах до викладання та навчання [8, с. 44]. Першочерговим завданням є вдосконалення національної юридичної освіти на основі досвіду зарубіжних країн, пошук ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробація та впровадження інноваційних методик у навчальний процес, модернізація змісту юридичної освіти відповідно до світових тенденцій та вимог ринку праці, забезпечення навчання протягом всього життя [3, с. 180].

Список використаних джерел:

1. Болонська система освіти — в чому полягає і де з нею можна зустрітися? SLC Center. URL: <https://test.slc-center.com.ua/uk/bolonska-systema-osvity-v-chomu-polyahaye/>
2. Болонський процес. Документи і матеріали / за ред. д. е. н. проф. С. І. Юрія. Тернопіль: Економічна думка, 2006. С. 9-12.
3. Бондар Н.А. Юридична освіта в Україні в умовах глобалізації: історико-правове дослідження: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право»). Сумський національний аграрний університет. Суми. 2021. С. 159-165.
4. Піфко О.О., Калинюк С.С. Болонський процес та вища освіта в Україні: актуалізація та розвиток в умовах активізації євроінтеграційних процесів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. №4. Том 34 (73). С. 151.
5. Силадій І.М. Розвиток освіти в контексті основних викликів глобалізації. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2020. № 27 (10). С. 60-69.
6. Степаненко І., Дебич М. Інтернаціоналізація як інструмент розвитку лідерського потенціалу університету: навчальний посібник. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2017. С. 7.
7. Сучасні виклики юридичної освіти в університетському просторі : монографія / І.М. Сопілко, М.О. Дей та ін. Тернопіль : Вектор, 2018. С. 64.
8. Ткаченко В. В. Виклики глобалізації та їх вплив на юридичну освіту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 40-44.
9. Хаустова М.Г. Феномен глобалізації та плюралізм її інтерпретації. *Форум права*. 2013. № 4. С. 437.

Парасюк В. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
доцент кафедри права
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Глух А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»ту ПрАТ «ВНЗ
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

**Деякі особливості реалізації права на працю
в умовах воєнного стану в Україні**

У сучасних умовах збройної агресії проти України питання реалізації права на працю набуває особливого значення, оскільки воєнний стан зумовлює необхідність встановлення тимчасових обмежень та нових правил у сфері трудових відносин. Традиційні підходи до забезпечення права на працю, закріпленого в Конституції України та міжнародно-правових актах, виявляються недостатніми для врегулювання правового статусу працівників і роботодавців в умовах війни.

Проблема полягає у пошуку оптимального балансу між потребами обороноздатності держави та гарантіями трудових прав громадян. З одного боку, держава змушена обмежувати окремі права, зокрема щодо робочого часу, відпусток, умов розірвання трудового договору. З іншого боку – вона має забезпечувати мінімальні соціальні стандарти, запобігати дискримінації та гарантувати захист працівників, які беруть участь у захисті Батьківщини або постраждали від воєнних дій.

У період воєнного стану в Україні наукові та аналітичні праці зосередилися на адаптації трудового законодавства та практичних механізмах захисту права на працю. Першим і найважливішим джерелом є Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного

стану» від 15 березня 2022 року. № 2136-ІХ, який заклав правову основу для запровадження спеціальних режимів праці та тимчасових відхилень від звичних норм КЗпП; встановив спеціальні режими праці (переведення на іншу роботу, особливості звільнення, зміну робочого часу тощо) [1].

Міжнародні звіти, зокрема аналітика Міжнародної організації праці, підкреслюють значний шок для ринку праці після вторгнення, втрату робочих місць та потребу в програмах збереження зайнятості і рескілінгу [2].

Національні та міжнародні профілі ринку праці (моніторинги 2024-2025) детально фіксують структурні зміни: скорочення робочої сили, зростання ролі жінок і молоді у зайнятості та дефіцит кваліфікованих кадрів, що впливає на реалізацію трудових прав і політики працевлаштування [3].

О. О. Коваленко зазначив, що за даними Міжнародної організації праці ще станом на травень цього року національна економіка надзвичайно постраждала від війни з боку РФ. З початку агресії втрачено майже 5 мільйонів робочих місць, понад 5,2 мільйони українців змушені були виїхати закордон. Серед біженців переважають жінки з дітьми, багатодітні сім'ї, люди віком понад 60 років. Експерти підрахували, що із складу біженців з України близько 2,75 мільйонів людей належать до працездатного віку (43,5% або 1,2 мільйони мали роботу і її через війну або залишили, або втратили). Ескалація та руйнування можуть призвести до збільшення втрати робочих місць до 7 мільйонів. У випадку звершення війни із незначними руйнуваннями прогнозується можливість відновити 3,4 мільйони робочих місць, що зменшить показник по втраченій зайнятості на 8,9 відсотки [4].

Попри наявність значної кількості досліджень і нормативних актів, низка аспектів реалізації права на працю в умовах воєнного стану залишаються недостатньо опрацьованими. По-перше, потребує глибшого

аналізу правовий статус працівників, які одночасно виконують трудові обов'язки та проходять військову службу чи залучені до територіальної оборони, оскільки існують колізії між трудовим і військовим законодавством.

По-друге, гарантії для внутрішньо переміщених осіб та осіб, які втратили робочі місця через бойові дії, залишаються уривчасто врегульованими. Питання працевлаштування, збереження трудового стажу та соціального страхування цих категорій працівників потребують комплексного підходу.

По-третє, майже не досліджено проблему балансу між інтересами роботодавців і трудовими правами працівників у контексті воєнного стану. Практика показує, що роботодавці отримали широкі повноваження (щодо зміни умов праці, звільнень, переведень), але механізми контролю за недопущенням зловживань є слабкими.

По-четверте, відсутня усталена практика щодо захисту колективних трудових прав і діяльності профспілок, які фактично обмежені у своїй можливості впливати на прийняття рішень у сфері праці.

Нарешті, відкритим залишається питання адаптації міжнародних стандартів праці (МОП, Європейська соціальна хартія) до українських реалій воєнного часу, оскільки міжнародно-правові норми часто не враховують специфіку надзвичайних умов.

Аналіз чинного законодавства України, зокрема Закону «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», показує, що держава прагне зберегти базові трудові гарантії, водночас надаючи роботодавцям додаткові повноваження щодо організації праці. Основними новелами стали: запровадження гнучких режимів робочого часу, спрощення процедур переведення та звільнення, можливість призупинення трудового договору, особливості регулювання відпусток. Це дозволило

оперативно реагувати на виклики війни, проте водночас призвело до звуження окремих прав працівників.

Практика свідчить, що найбільш проблемними є питання збереження робочих місць і заробітної плати мобілізованих працівників, правовий статус внутрішньо переміщених осіб, а також відсутність ефективних механізмів захисту колективних трудових прав у кризових умовах. Важливим є також узгодження українських норм із міжнародними стандартами МОП та Європейської соціальної хартії, які передбачають мінімальні гарантії навіть у період надзвичайних ситуацій.

Дослідження показує, що забезпечення реального балансу між інтересами держави, роботодавців і працівників в умовах воєнного стану потребує подальшого вдосконалення правових механізмів. Зокрема, перспективними напрямками розвитку є:

- розробка чітких гарантій для внутрішньо переміщених осіб та працівників у районах бойових дій;
- удосконалення процедур компенсації роботодавцям витрат, пов'язаних із мобілізацією працівників;
- створення ефективних механізмів контролю за дотриманням трудових прав у кризових умовах;
- адаптація міжнародних стандартів у сфері праці до українських реалій.

Таким чином, дослідження проблеми реалізації права на працю в умовах воєнного стану закладає основу для подальших наукових і практичних розробок, спрямованих на формування стійкої та справедливої моделі трудових відносин навіть у надзвичайних обставинах.

Узагальнюючи проведені дослідження, можна зробити такі висновки.

По-перше, право на працю в умовах воєнного стану реалізується в особливому правовому режимі, що поєднує збереження базових гарантій із тимчасовими обмеженнями.

По-друге, законодавчі новели, хоча й забезпечили оперативне реагування на виклики війни, водночас створили ризики звуження окремих трудових прав і послаблення механізмів колективного захисту.

По-третє, для ефективного забезпечення трудових прав у кризових умовах необхідно вдосконалити правовий статус мобілізованих працівників і внутрішньо переміщених осіб, посилити контроль за дотриманням трудових гарантій та адаптувати міжнародні стандарти до національного законодавства.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на вироблення комплексних механізмів правового захисту працівників у надзвичайних умовах та розробку моделей відновлення ринку праці після завершення воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 року. № 2136-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2136-20?utm_source=chatgpt.com.

2. ILO's International Labour Organization June, 2024 URL : <https://www.ilo.org/regions-and-countries/europe-and-central-asia/ukraine/ilo-support-ukraine-recovery>

3. URL : https://www.ulandssekretariatet.dk/wp-content/uploads/2025/01/Ukraine-LMP-2025-final.pdf?utm_source=chatgpt.com

4. Коваленко О. О. Про реалізацію права на працю та права на оплату праці у період режиму воєнного стану в Україні: проблемний аспект сучасності і майбутнього. *Публічне управління та адміністрування: конкурентні виклики сучасності: матеріали V всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.*, Львів, 2 черв. 2022. Львів : Галиц. вид. спілка, 2022. С. 33-35.

Парасюк В. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
доцент кафедри права
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Хацко Д.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

**Гнучкі форми організації праці під час воєнного стану:
дистанційна та надомна робота**

В умовах воєнного стану перед Україною постали безпрецедентні виклики у сфері трудових відносин. Масові переміщення населення, руйнування інфраструктури, загрози життю та здоров'ю працівників зумовили необхідність оперативного впровадження гнучких форм організації праці. Одним із найважливіших інструментів збереження робочих місць і забезпечення безперервності господарської діяльності стали дистанційна та надомна робота.

З одного боку, такі форми праці сприяють реалізації конституційного права громадян на працю навіть у надзвичайних умовах, а з іншого – висувають нові вимоги до правового регулювання та організації трудового процесу. Норми Кодексу законів про працю України, зміни, внесені Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», а також практика їх застосування формують особливий правовий режим, спрямований на поєднання інтересів працівників та роботодавців.

Актуальність дослідження зумовлена потребою у виробленні дієвих правових механізмів, що гарантуватимуть ефективну реалізацію трудових прав у гнучких формах праці, забезпечать захист працівників і водночас дозволять підприємствам зберігати працездатність у кризових умовах.

Запровадження дистанційної та надомної роботи в умовах воєнного стану стало вимушеним кроком, спрямованим на збереження трудових відносин і мінімізацію соціально-економічних ризиків. Проте існуюче трудове законодавство України не було достатньо підготовлене до масштабного застосування цих форм праці, що призвело до виникнення низки проблем.

Зокрема, залишаються неврегульованими питання організації робочого часу та контролю за його дотриманням, забезпечення технічними засобами, гарантування охорони праці в умовах віддаленої роботи, а також відповідальність сторін за порушення трудових зобов'язань. Додаткові труднощі виникають у сфері захисту персональних даних, збереження комерційної таємниці та забезпечення належних умов праці працівників, які виконують завдання поза межами підприємства.

Таким чином, проблема полягає у пошуку оптимальної моделі правового регулювання дистанційної та надомної роботи, яка б поєднувала гнучкість і безпеку для працівників із можливістю роботодавців ефективно організовувати виробничі процеси в умовах воєнного стану.

Законодавець запровадив в Україні дві самостійні форми організації праці: дистанційну й надомну ще у 2021 році.

Відповідно до Кодексу законів про працю дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ст. 60²).

Надомна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для

виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, але поза виробничими чи робочими приміщеннями роботодавця (ст. 60¹) [1].

Останні дослідження все частіше звертають увагу на дистанційну роботу як одну з ключових гнучких форм зайнятості під час воєнного стану.

Так, О. Луценко аналізує трудо-правові аспекти використання дистанційної праці в умовах воєнного стану, та наголошує, що ці умови змінюють характер гарантій працівника – зокрема вимоги до обладнання, робочого часу та відповідальності роботодавця [2].

М. Скляр розкриває, які юридичні й організаторські проблеми виникають при дистанційній роботі – технічні, психологічні, кібербезпеки – і як нормативне поле адаптується до них [3].

С. Вишновецька та В. Колонська визначають дистанційну роботу як тимчасову форму організації праці під час воєнного стану, підкреслюючи, що її застосування є правом роботодавця, а не обов'язком, і що важливо дотримуватися принципів добровільності та захисту працівника [4].

Хоч дистанційна та надомна праця в Україні вже мають законодавчу базу і предмет досліджень, залишаються нерозробленими питання практичної імплементації гарантій, контролю дотримання стандартів, психологічної безпеки працівників, а також ефективного поєднання цих форм із іншими гнучкими форматами.

Воєнний стан значно прискорив упровадження гнучких форм організації праці, насамперед дистанційної та надомної роботи, які стали інструментом забезпечення безперервності трудових відносин.

Чинне законодавство України (КЗпП, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану») містить лише базові норми щодо таких форм, що ускладнює їх практичне застосування.

Практика засвідчує наявність низки невирішених питань: технічне забезпечення працівників, дотримання вимог охорони праці, захист персональних даних, визначення робочого часу й механізмів контролю.

Досвід європейських країн свідчить про важливість системного підходу до правового регулювання дистанційної праці з акцентом на балансі між інтересами працівника і роботодавця.

Отже, дистанційна та надомна робота в умовах воєнного стану стали не лише вимушеним заходом, а й ефективним інструментом збереження трудових відносин і забезпечення економічної стабільності. Разом із тим чинне законодавство містить низку прогалин, що ускладнюють їх належне застосування на практиці. Подальший розвиток гнучких форм праці потребує системного нормативного врегулювання, належного технічного та соціального забезпечення, а також гармонізації з європейськими стандартами. Це дозволить створити більш стійку й адаптивну модель організації праці, здатну відповідати викликам воєнного часу та сприяти захисту прав працівників.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
2. Луценко О.Є. Трудно-правові аспекти використання дистанційної праці в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія ПРАВО. Вип. 72: Ч. 2. С. 27-31.
3. Скляр М. Дистанційна зайнятість в Україні в умовах воєнного стану: виклики, правове регулювання та перспективи розвитку. *Соціальне право*. 2024. № 1. С. 182-188.
4. Вишновецька С. В., Колонська В. М. Дистанційна робота як форма організації праці в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 154-160.

Туркот О. А.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри права
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Дайнека П. А.
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Щодо реалізації права ВПО на юридичну допомогу у досудовому та судовому порядку

Дуже важко в сьогоднішній час залишитись без житла. У зв'язку з обстрілами, які посилюються з кожним днем, багато людей стають внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО) та повинні шукати домівку в інших містах. Звичайно, що ситуація є складнішою на сході та півдні України, тому вказані особи переміщаються в західні області. Одним із найважливіших питань, яке виникає після ситуації з обстрілом, внаслідок якого завдано збитків життю і здоров'ю, а також майну, та подальшим переїздом у безпечне місце, - це надання юридичної консультації для того, щоб дізнатися: яку допомогу можна одержати, куди звернутися, які документи необхідно оформити тощо.

О. Л. Литвин зазначає, що для захисту законних прав та інтересів найбільше правової допомоги потребують ВПО, які не завжди розуміють свої подальші кроки [4].

Право ВПО на юридичну допомогу у досудовому та судовому порядку гарантується законодавством. Відповідно до статті 59 Конституції України, кожен має право на професійну правничу допомогу [3]. На підставі Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460- VI (далі – Закону України «Про безоплатну правничу допомогу») в Україні надають первинну (отримання юридичної консультації щодо відповідної ситуації) та вторинну правову допомогу

(одержання консультації з оформленням документів до суду та представництво для вирішення питання у суді) (статті 3, 7, 13 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу») [5].

ВПО мають право отримати первинну та вторинну правову допомогу безкоштовно (стаття 8 та пункт 14 статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» [5]). Отже, ВПО мають право отримати безкоштовно юридичну допомогу у досудовому та судовому порядку.

Одним із місць, де можна отримати юридичну допомогу в Україні – це Центри безоплатної правової допомоги [1], до яких ВПО можуть звернутись для отримання безкоштовно як первинної так і вторинної правової допомоги.

О. М. Козакевич та Б. П. Ткачук зазначають, що для ВПО право на безоплатну правову допомогу є необхідним через відсутність у них коштів на оплату юридичних послуг [2]. Необхідно погодитись із науковцями, оскільки у ВПО, у зв'язку із завданням збитків життю і здоров'ю, а також майну, внаслідок агресії РФ, відсутні кошти для оплати не лише юридичних консультацій, а також оплати судового збору.

Н.В. Шелевер та В.І. Пішта зазначають, що для ВПО необхідно забезпечувати доступне судочинство [6]. Необхідно погодитись із науковцями, оскільки лише у такий спосіб ВПО зможуть належно захистити свої права у суді.

У пунктах 21 та 22 частини 1 статті 5 Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674-VI (далі – «Про судовий збір») зазначено пільги щодо сплати судового збору для осіб, які зазнали вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій України. Незважаючи на наявність вказаних пільг для ВПО, доцільно внести у Закон України «Про судовий збір» пункт щодо: «звільнення від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях: ВПО - у справах, пов'язаних з порушенням їхніх прав;». Якщо вказаний пункт буде

внесений у Закон України «Про судовий збір», то ВПО зможуть бути звільненні від сплати судового збору у спорах з будь-якого предмету спору.

Таким чином, право на отримання безкоштовної юридичної допомоги у досудовому та судовому порядку є потрібним для ВПО, оскільки в таких відсутні кошти. Вказане право гарантується законодавством. Одним із місць, де можна отримати юридичну (первинну та вторинну) допомогу в Україні – це відповідні центри. Також, доцільно звільнити ВПО від сплати судового збору у спорах з будь-якого предмету спору, для цього необхідно у Закон України «Про судовий збір» внести пункт щодо: «звільнення від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях: ВПО - у справах, пов'язаних з порушенням їхніх прав».

Список використаних джерел:

1. Безоплатна правнича допомога. *Сайт*. URL : <https://legaid.gov.ua/>.
2. Козакевич О. М., Ткачук Б. П. Доступ до правосуддя внутрішньо переміщених осіб: проблеми захисту та реалізації. *Правова держава*. № 57. 2025. С.39–49. URL : <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2025.57.325386>.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Литвин О. Л. Особливості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану. *Знання європейського права*. Вип. 2. 2022. С. 76-81. URL : <https://doi.org/10.32837/chem.v0i2.351>.

5. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.

6. Шелевер Н. В., Пішта В. І. Забезпечення доступу до суду внутрішньо переміщеним особам під час війни в Україні. *Правові новели*. № 23. 2024. DOI : <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.60>.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»**

Матеріали доповідей
Круглого столу до дня спеціаліста-правника
(м. Львів, 8 жовтня 2025 р.)

Матеріали видруковані в авторській редакції

Голова організаційного комітету
Марія ГРАБ

Упорядники: *М.І. Граб, Т. О. Попович*

Підписано до друку 01.12.2025 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Тираж 100 прим. Зам. 22

Надруковано у Львівському інституті
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
79058, м. Львів, вул. Зелана, 149, корп. 4
www.li-maup.edu.lviv.ua